

**ქეთევან ლორთქიფანიძე
როინ ბალაყმაძე**

**გიორგი ყაზბეგის (1839–1921)
უკანასკნელი განსასვენებელი
მიკვლეულია სტამბოლში**

გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწის, „თერგდალეულის“, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარის (1908-1918 წწ.) [2.253], რუსეთის იმპერიის გენშტაბის აკადემიის კურსდამთავრებულის, ინფანტერიის გენერალ-ლეიტენანტის, მწერლისა და მეცნიერ გიორგი ყაზბეგის სიცოცხლის ბოლო წლების შესახებ ბევრი ცნობები არ მოიპოვებდა, ასევე უცნობი იყო მისი უკანასკნელი განსასვენებელი.

საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში მიჩნეული იყო, რომ მან თავი აარიდა საბჭოთა ხელისუფლებას და მენშევიკურ მთავრობასთან ერთად წავიდა ევროპაში. ასევე არსებობდა მოსაზრება, რომ იგი ევროპაში წავიდა სამკურნალოდ, პოლონეთში თავისი შვილის საფლავის საძიებლად და სხვა. თუმცა ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში (იხ.: ტომი X, გვ. 616; თბ., 1976, ავტ. ვ. ჯავრიშვილი) გარდაცვალების ადგილად მითითებულია ქ. თბილისი, თვისა და რიცხვის მინიშნების გარეშე.

გიორგი ყაზბეგმა უდიდესი როლი ითამაშა 1878 წლის რუსეთ-თურქეთის ომში აჭარისა და ბათუმის ოლქის დედასამშობლოსთან, საქართველოსთან შემოერთების საქმეში. იგი მონაწილეობას ღებულობდა გრიგოლ გურიელის ექსპედიციაში, როგორც გურიელის მსახური. ამ ექსპედიციამ 1874 წელს იმოგზაურა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. გ. ყაზბეგს დავალებული ჰქონდა ფარულად ეწარმოებინა სამხედრო-სტრატეგიული ცნობების შეგროვება. მან კარგად შეასრულა

დაკისრებული მოვალეობა და მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს ორი ნაშრომი მიუძღვნა: „სამი თვე თურქეთის საქართველოში“ და „ლაზისტანის სანჯაყის სამხედრო სტატისტიკური და სტრატეგიული ნარკვევი“. ორივე მათგანს დღემდე არ დაუკარგავს მნიშვნელობა. საყურადღებოა, რომ მოგზაურობისას ყაზბეგმა შავშეთის სოფელ ტბეთში, ტბეთის მონასტერში აღმოაჩინა უძველესი ქართული ხელნაწერი, რომელიც ისტორიოგრაფიაში „ტბეთის სულთა მატეანედაა“ ცნობილი. თანამედროვენი უდიდეს პატივს მიაგებდნენ გიორგი ყაზბეგს. მან დააარსა ქართული დაწყებითი სკოლები ვლადიკავკაზში, სტეფანწმინდასა და ბაქოში, არაფერი რომ არ ვთქვათ სოხუმის, ბათუმის, ქუთაისის დაწყებითი სასწავლებლებზე. უშუალოდ მისი თაოსნობით და სახსრებით შეიქმნა დღესაც არსებული დიდუბის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონი, სადაც მას არ ელირსა დაკრძალვა. არადა, თავადაც ოცნებობდა მისთვისაც იქ მიეჩინათ სამარადისო სასუფეველი [1.32]. ისიც კი არ ვიცით, თუ ზუსტად სად მდებარეობდა ყველა გაჭირვებულისათვის ღია, მისი თბილისური სახლი ყოფილ ოლღას ქუჩაზე, რომელიც შემდგომ ლენინის ქუჩად იწოდა და დღეს კი მერაბ კოსტავას, ეროვნული გმირის სახელს ატარებს. XX ს. ორმოცდაათიან წლებში, ლენინის ქუჩის გაფართოების დროს, ყაზბეგისეული სახლი (სავარაუდოდ, №4), სადაც საფოსტო განყოფილება იყო განთავსებული, დაანგრეს. ცნობილ საზოგადო მოღვაწეს, მეცნიერს, მწერალ რამაზ სურმანიძეს უნდა ვუმაღლოდეთ, რომ ამ ბოლო ხანებში საზოგადოების ინტერესი გიორგი ყაზბეგის პიროვნების მიმართ გაიზარდა. სწორედ ბატონ რამაზ სურმანიძის ნაყოფიერმა მუშაობამ განაპირობა ის გარემოება, რომ საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულმა აკადემიამ, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნულმა სააგენტომ და ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა 2017 წ. დეკემბრის თვეში თურქეთის რესპუბლიკაში მიავლინეს მეცნიერთა ჯგუფი გიორგი

ყაზბეგის დაკარგული საფლავის მოსაძებნად. მის შემადგენლობაში შედიოდნენ ან განსვენებულნი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნ.კ. გურამ ლორთქიფანიძე და პროფესორი გურამ გრიგოლია; პროფესორები: როინ მაღაყმაძე, კონსტანტინე ფიცხელაური, ქეთევან ლორთქიფანიძე. საძიებო ჯგუფმა ქ.სტამბოლში, შიშლის ქართველ კათოლიკეთა სავანეში, ფერიქოის უბანში, ანუ იქ, სადაც 1921 წლის მარტში თავშესაფარი პოვა დემოკრატიული საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ლტოლვილმა მთავრობამ, თავისი სიცოცხლის ბოლო დღეები გაატარა გიორგი ყაზბეგმა. ბსუ-ის ნიკო ბერძენიშვილის სახელობის ინსტიტუტის მეცნიერთა ჯგუფის [შუშანა ფუტკარაძე (ხელმძღვანელი), როინ მაღაყმაძე, ელზა ფუტკარაძე, თამილა ლომთათიძე, ნაილა ჩელებაძე] მიერ სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა არქივის დამუშავებისას მიკვლეულ იქნა „ქართველ ემიგრანტთა-ლტოლვილთა სიები“, სადაც მითითებული იყო გენერალი გიორგი ყაზბეგი და მისი ოჯახის წევრები. ისინი გარკვეული დროის განმავლობაში ცხოვრობდნენ და შემწეობას ღებულობდნენ სავანეში.

ჩვენ მიერ შესწავლილ იქნა მონასტრის ტერიტორია, რის შედეგადაც მცდარი აღმოჩნდა ინფორმაცია იმის თაობაზეც, თითქოს გიორგი ყაზბეგი სავანის ეზოში დაკრძალეს. საძიებო ჯგუფის მიერ ჩატარებულმა დაზვერვითმა სამუშაოებმა ჩვენს პერიოდიკაში გამოთქმული ეს ინფორმაცია არ დაადასტურა. სავანის კედელთან გაიწმინდა XVIII-XIX ს. მარმარილოს საფლავის ქვები ქართული მხედრული წარწერებით. ახალციხიდან ამოსულ კათოლიკეთა ეს საფლავის ქვები სტამბოლის ცენტრიდან, კერძოდ, თაქსიმის მოედნის მახლობლად ძველი ქრისტიანული სასაფლაოდან ცნობილ მეცენატსა და საზოგადო მოღვაწეს, სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა სავანის მფლობელ სიმონ ზაზაძეს 1956 წელს სასტუმრო „DIVAN“-ის მშენებლობის პერიოდში გადმოუტანია. გ.ყაზბეგის საფლავი არც სტამბოლის ფერიქოის კათოლიკურ სასაფლაოზე აღმოჩ-

ნდა, სადაც რამდენიმე ქართველი კათოლიკეა დაკრძალული. საძიებო ჯგუფმა მთელი ყურადღება შიშლის ბერძენ მართლმადიდებელთა ნეკროპოლზე გადაიტანა. აქ მოქმედი ფერისცვალების ეკლესიის ღვთისმსახურის, მამა დემეტრიოსის დახმარებით მივაკვლიეთ შიშლის ნეკროპოლის გარდაცვლილთა დავთარს, „სულთა მატიანეს“, რომელიც ამჟამად წმინდა მარიამის სახელობის ბერძნული ორთოდოქსული ეკლესიის არქივში ინახება. დავთრის ჩანაწერი გვამცნობს: გიორგი ყაზბეგი გარდაიცვალა 1921 წლის 24 მარტს. დაკრძალვის ხარჯები, №15674 ქვითრის შესაბამისად, 540 ყურუში (თანამედროვე კურსით, მიახლოებით, 250 ევრო – ქ.ლ.), როგორ გასაოცრადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს, გადაუხდია საბჭოთა რუსეთის საკონსულოს. სამწუხაროდ, 1924 წელს, ამ №519 საფლავის შენახვის და მოვლის ხარჯების გადაუხდელობის გამო, გიორგი ყაზბეგის ნეშტი გადაუსვენებიათ აღნიშნული შიშლის საფლავოს „რუსული უბნის“ 21რ სექტორში, საძმო საფლავში.

საძიებო ჯგუფის მიერ მიკვლეული დოკუმენტებით ცხადი ხდება, რომ გიორგი ყაზბეგი ბათუმიდან არ გაჰყოლია საქართველოს მთავრობას ემიგრაციაში, ის ადრე უნდა ყოფილიყო წასული ოჯახის წევრებთან ერთად. თვეების განმავლობაში ცხოვრობდა და შემწეობას ღებულობდა სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა სავანეში; გარდაცვლილა არა 1921 წლის 14 აპრილს (როგორც აქამდე იყო ცნობილი), არამედ 1921 წლის 24 მარტს. მიგვაჩნია, რომ, თურქეთში საქართველოს დიპლომატიური წარმომადგენლობის დახმარებით და შესაბამისი ორგანოების ჩართულობით, შიშლის სასაფლაოზე უნდა განთავსდეს შესაბამისი ფილა წარწერით: აქ განისვენებს გენერალ-ლეიტენანტი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე გიორგი ყაზბეგი. ასევე უნდა გაგრძელდეს სხვა ცნობილი ქართველების საფლავების მიკვლევა-ძიება თურქეთში.

ლიტერატურა – REFERENCES

1. სურმანიძე რ. გენერალ-ლეიტენანტი თერგდალეულთა თაობიდან (ახალი ცნობები გიორგი ყაზბეგის ბიოგრაფიიდან), ბათუმი, 2006.
2. გოდერიძე ლ. კულტურულ-საგანმანათლებლო მოძრაობა საქართველოში XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში (ქართული თვითმოქმედი საზოგადოებები), თბ., 2005.

**KETEVAN LORTKIPANIDZE
ROIN MALAKMADZE**

THE TOMB OF GIORGI KAZBEGI (1839-1921) HAS BEEN TRACED IN ISTANBUL

Summery

The tomb of Giorgi Kazbegi, a prominent public figure, chairman of the Society for Spreading Literacy among Georgians (1908-1921), a graduate of the General Staff of the Russian Empire, lieutenant general, writer and scientist, has not been known until recently.

The Georgian National Academy of Sciences, National Agency for Cultural Heritage Preservation and Batumi Shota Rustaveli State University have sent a team of scientists to the Republic of Turkey, Istanbul to find the lost grave of Giorgi Kazbegi. The search team shifted all its attention to the Greek Orthodox necropolis in Shishli. With the help of Father Demetrios, the pastor of the church of the Transfiguration, we have traced the book of the dead which is now kept in the archive of the Greek Orthodox Church of St. Mary.

The entry in the Latin alphabet of the book informs us: Giorgi Kazbegi died on March 24, 1921. Funeral expenses №15674 in accordance with the receipt in 540 kurush (at a modern exchange rate -appro-

ximately 250 Euros) as it should not seem surprising , paid by Consulate of Soviet Russia. Unfortunately, in 1924 due to nonpayment of maintenance and care costs for this №519 grave, the body of Giorgi Kazbegi was transferred to the collective grave.

საძიებო ჯგუფის წევრები, მარჯვნიდან მარცხნივ:
გ. გრიგოლია, გ. ლორთქიფანიძე, ქ. ლორთქიფანიძე,
როინ მალაყმაძე, გ. შალამბერიძე

წმ. მარიამის სახ. ბერძნული მართლმადიდებლური ეკლესია

გარდაცვლილთა დავთარი – „სულთა მატიანე“

სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა
სავანის ეზოში დაცული საფლავის ქვა